

UDK 364.622:159.944
27-752-051:159.944
2-772 (497.581.1Zadar)
2-722(497.583Split)
(047.31)

<https://doi.org/10.53745/bs.94.1.3>

Primljeno: 12. 12. 2023.

Prihvaćeno: 27. 1. 2024.

Izvorni znanstveni članak

SAGORIJEVANJE NA POSLU I SOCIJALNA PODRŠKA ISTRAŽIVANJE MEĐU VJEROUČITELJIMA SPLITSKE METROPOLIJE I ZADARSKE NADBISKUPIJE*

Nenad PALAC

Teološko-katehetski institut u Mostaru
Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Sarajevu
Nikole Šubića Zrinskog 7, 88 000 Mostar
nenad.palac@gmail.com

Gina ŠPARADA

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu
Zrinsko-frankopanska 19, 21 000 Split
gsparada@kbf.unist.hr

Jadranka GARMAZ

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu
Zrinsko-frankopanska 19, 21 000 Split
jgarmaz@kbf.unist.hr

Sažetak

Rad se temelji na istraživanju više od dvjesto vjeroučitelja iz ukupno pet južnih (nad) biskupija. Cilj istraživanja bio je ispitati podložnost vjeroučitelja sagorijevanju na poslu, istražiti razinu socijalne podrške koju percipiraju te ispitati koje teme priželjkuju za obradu na stručnim skupovima. Vjeroučitelji su slobodno i anonimno pristupali ispitivanju za vrijeme odvijanja stručnog skupa 2023. godine u organizaciji AZOO-a, Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Splitu i pet (nad)biskupijskih katehetskih ureda. Dobiveni materijali analizirani su pojedinačno pri čemu su prikupljeni podatci o samoprocjeni sagorijevanja na poslu i socijalnoj podršci od strane ravnatelja,

* Istraživanje ne obuhvaća Kotorsku biskupiju. Obuhvaća sve druge biskupije Splitske metropolije (Splitsko-makarsku nadbiskupiju, Šibensku, Dubrovačku i Hvarsku biskupiju te Zadarsku nadbiskupiju. U nastavku rada za obuhvaćene (nad)biskupije koristit ćemo se izrazom »južne (nad)biskupije«.

katehetskog ureda i bračnog partnera. Rezultati su izneseni na anonimn i zbirni način. Korištene su metode deskriptivne i inferencijalne statistike. Na temelju rezultata istraživanja razvidno je da vjeroučitelji pet južnih (nad)biskupija ne pokazuju zabrinjavajuće količine stresa na poslu i da osjećaju zadovoljavajući razinu socijalne podrške ravnatelja, katehetskog ureda i partnera.

Ključne riječi: sagorijevanje, socijalna podrška, vjeroučitelji, ravnatelj, katehetski ured.

Uvod

Pojačan stres i oslabljene društvene mreže podrške uzrokovale su porast tzv. burnout sindroma kod mnogih ljudi, a posebno se osjetilo jačanje navedenog fenomena za vrijeme i nakon pandemije bolesti Covid-19.¹ Iako se sam sindrom počeo pojačano istraživati na znanstvenoj razini tek u 20. stoljeću, neminovno je da je postojao kao pojava od početka ljudskog roda. U svim sferama ljudskog života u kojima je prisutan stres možemo govoriti o rizičnim faktorima za razvoj burnout sindroma. No, 20. stoljeće je ipak donijelo jednu specifičnu poslovnu okolinu koja predstavlja pojačan rizični faktor. Na poslovima koji uključuju rad s drugim ljudima ili odgovornost bilo kojeg tipa možemo laički zaključiti da raste rizik od razvoja stresa i njegovih posljedica. U skladu sa specifičnim životnim i poslovnim okolnostima suvremenog čovjeka istraživači su počeli otkrivati različite dinamike koje mogu uzrokovati nastanak burnout sindroma, kao i mogućnosti prevencije njegova razvoja.

Učitelji u školama, uključujući i vjeroučitelje, izloženi su raznim svakodnevnim stresorima i zato je važno ispitati njihova iskustva i snalaženje u aktualnim poslovnim i društvenim okolnostima. Cilj istraživanja bio je predstaviti stupanj prisutnosti tzv. sagorijevanja na poslu, te prisutnost (ili odsutnost) socijalne podrške koju primaju od ravnatelja, poslovnih kolega ili bračnog druga. Svrha ovog istraživanja također je pružanje polazne točke za daljnja teorijska i empirijska istraživanja kao i za praktične intervencije.

Struktura rada obuhvaća teorijski dio te metodologiju rada. U teorijskom dijelu rada opisan će se konstrukti korišteni u istraživanju te stanje vjeroučitelja u svim biskupijama u kojima je istraživanje provedeno. Drugi dio rada opisuje metodologiju istraživanja, počevši od motiva i plana istraživanja preko opisa uzorka i kriterija uključenja, korištenih upitnika i metoda, etičkih aspekata i potrebnih dopuštenja, te prikaza rezultata zajedno s raspravom o rezultatima te implikacijama za njihovu praktičnu primjenu.

¹ Usp. Tim PRESSLEY, *Factors Contributing to Teacher Burnout During COVID 19*, u: *Educational Researcher*, 50 (2021.) 5, 325-327.

1. Sagorijevanje i socijalna podrška

1.1. Sindrom sagorijevanja

Počeci sustavnog istraživanja sindroma profesionalnog sagorijevanja vežu se za Herberta J. Freudenberga. Taj američki psihoanalitičar njemačkih korijena proveo je 1974. godine istraživanje kojem je cilj bio ispitati pad motivacije i posvećenosti poslu kod volontera zaposlenih u klinici za liječenje ovisnosti u New Yorku.² Kroz to, kao i kasnija istraživanja,³ Freudenberg ističe različite simptome sagorijevanja koji se manifestiraju kako na fizičkoj tako i na bihevioralnoj razini poput iscrpljenosti, malaksalosti, nesanice, učestale glavobolje, gubitka daha, gastrointestinalnih poteškoća, nemogućnosti obuzdavanja emocija, pojačane iritabilnosti prema kolegama i bližnjima, sklonosti kritiziranju drugih, zatvorenosti za primanje izvanjskih savjeta itd.⁴

Christine Maslach i Susan E. Jackson 1981. godine kreiraju prvu skalu za mjerenje sagorijevanja na poslu ili Maslach Burnout Inventory – Human Service Survey.⁵ Navedenom skalom nastojalo se utvrditi u kojoj su mjeri podložni sagorijevanju radnici u onim profesijama gdje dolazi do svakodnevnog rada s ljudima te su oni kao takvi izloženi izvanjskim negativnim fizičkim, psihološkim i socijalnim pritiscima (učitelji, liječnici, vatrogasci itd.). Maslach definira sagorijevanje kao »sindrom emocionalne iscrpljenosti, depersonalizacije i osjećaja nedovoljnog osobnog postignuća«⁶. Prva dimenzija ili emocionalna iscrpljenost predstavlja najvidljiviju manifestaciju sindroma sagorijevanja. Pojedinaac se osjeća preplavljen emocionalnim zahtjevima klijenata te nije u stanju obnoviti vlastite emocionalne zalihe. Suočeni s takvim okolnostima osobe podliježu osjećajima umora i nezadovoljstva, što rezultira distanciranjem od drugih te procesom depersonalizacije.⁷ Depersonalizacija se očituje kroz emocionalno udaljavanje od klijenta pri čemu se drugu stranu lišava ikakvih osobnih kvaliteta ili posebnosti. Klijenta se tada objektivizira te je podložan ravnodušnosti, cinizmu ili negativnim stavovima od druge strane. Također, proces depersonalizacije negativno utječe na učinkovitost obavljanja samog posla, što

² Herbert J. FREUDENBERG, Staff burn-out, u: *Journal of Social Issues*, 30 (1974.) 1, 159-165.

³ Herbert J. FREUDENBERG, The issues of staff burnout in therapeutic communities, u: *Journal of Social Issues*, 18 (1986.) 3, 247-251.

⁴ Usp. Herbert J. FREUDENBERG, Staff burn-out, 160-161; Herbert J. FREUDENBERG, The issues of staff burnout in therapeutic communities, 247-248.

⁵ Christina MASLACH – Susan E. JACKSON, The measurment of experienced burnout, u: *Journal of Occupational Behavior*, 2 (1981.) 2, 99-113.

⁶ Usp. Christina MASLACH, *Burnout: The Cost of Caring*, Cambridge, 2003., 2.

⁷ Usp. Isto, 3-5.

vodi prema osjećaju nedovoljnog osobnog postignuća ili neučinkovitosti.⁸ Ova posljednja dimenzija uključuje proces samoprocjene unutar kojeg osoba dolazi do zaključka kako nije kompetentna obavljati trenutni posao, što vodi prema izostanku truda i vjere u bilo kakvo izvanjsko priznanje.⁹

Početak 2008. godine Evangelia Demerouti i Arnold B. Baker kreiraju vlastitu skalu za mjerenje profesionalnog sagorijevanja poznatu kao Oldenburški upitnik sagorijevanja ili Oldenburg Burnout Inventory.¹⁰ Pri prezentaciji svojeg upitnika oni naglašavaju kako je za mjerenje sagorijevanja dovoljno vrednovati samo dvije dimenzije: iscrpljenost i otuđenost. Iscrpljenost se prema njima manifestira kao »posljedica intenzivnog tjelesnog, afektivnog i kognitivnog napora, tj. kao posljedica dugotrajne izloženosti određenim zahtjevima na poslu«, a otuđenost predstavlja proces »udaljavanja od svojega rada općenito, predmeta rada kao i sadržaja rada«.¹¹ Njihovo neslaganje s Maslachevom skalom očituje se kroz izbacivanje dimenzije osobnog postignuća zbog relativno niske korelacije s druge dvije dimenzije sagorijevanja i izostankom značajnije poveznice s uzrocima te posljedicama samog procesa sagorijevanja.¹² Nadalje, autori Oldenburškog upitnika na temelju prethodnih istraživanja¹³ naglašavaju manjkavost Maslacheve skale pri fraziranju tvrdnji povezanih s iscrpljenošću i cinizmom kao i pitanja koja se odnose na profesionalnu efikasnost.¹⁴ Temeljna razlika između Maslacheve skale i Oldenburškog upitnika je ta što potonji zahvaća šire od emocionalne komponente iscrpljenost te vrednovanje otuđenosti nije usredotočeno isključivo na depersonalizirajući odnos prema klijentu.¹⁵

⁸ Usp. Christina MASLACH – Wilmar B. SCHAUFELI – Michael P. LAITER, Job burnout, u: *Annual Review of Psychology*, 52 (2001.), 403.

⁹ Usp. Isto, 399.

¹⁰ Evangelia DEMEROUTI – Arnold B. BAKKER, The Oldenburg Burnout Inventory: A good alternative to measure burnout and engagement, u: Jonathon R. B. HALBEŠLEBEN (ur.), *Handbook of Stress and Burnout in Health Care*, New York, 2008., 65-78.

¹¹ Evangelia DEMEROUTI – Arnold B. BAKKER, The Oldenburg Burnout Inventory: A good alternative to measure burnout and engagement, 67.

¹² Usp. Irena BURIC – Ana SLIŠKOVIĆ (ur.), Oldenburški upitnik sagorijevanja, u: Ana SLIŠKOVIĆ I DR. (ur.), *Zbirka psihologijskih skala i upitnika: svezak 9*, Zadar, 2018., 13.

¹³ Usp. James L. PRICE – Charles W. MULLER, *Handbook of organizational measurement*, Marshfield, 1986.

¹⁴ Usp. Evangelia DEMEROUTI – Arnold B. BAKKER, The Oldenburg Burnout Inventory: A good alternative to measure burnout and engagement, 66.

¹⁵ Usp. Irena BURIC – Ana SLIŠKOVIĆ (ur.), Oldenburški upitnik sagorijevanja, 14.

1.2. Socijalna podrška u poslu i obitelji

Socijalna podrška predstavlja jedan od središnjih elemenata koji pomaže pojedincu da se lakše nosi s poteškoćama kako u poslovnoj tako i privatnoj sferi života¹⁶. Definicija socijalne podrške nije jednoznačna te ovisi o okolnostima unutar kojih se osoba nalazi, njezinoj povezanosti s drugim ljudima ili zajednicom te instrumentima podrške koje druga strana ima na raspolaganju.¹⁷ Također, količina davanja i primanja socijalne podrške u prvom redu ovisi o sposobnosti samog pojedinca da aktivno traži, prihvaća te primjenjuje podršku.¹⁸ Konačan ishod pružanja socijalne podrške usmjeren je prema jačanju samopoštovanja kod zahvaćenog pojedinca kako bi se on mogao adekvatno suočiti s izazovima stresa te profesionalnog sagorijevanja na poslu.¹⁹

Unutar tog procesa posebno se ističu tri vrste socijalne podrške: emocionalna, materijalna i savjetodavna. Emocionalna socijalna podrška predstavlja čin pružanje moralne potpore strani koja je zahvaćena sindromom sagorijevanja. Unutar takvih okolnosti nastoji se s empatijom promotriti i razumjeti situacija u kojoj se osoba nalazi te vrednovati osjećaje kroz koje trenutno prolazi.²⁰ Materijalna socijalna podrška očituje se kroz direktno pružanje sredstava (učiteljima) koja su im nužna za rad unutar njihova okruženja. U slučaju učitelja izostanak tih sredstava može dovesti ne samo do pada u učinkovitosti njihova rada nego i do nemogućnosti ostvarenja adekvatnih uvjeta za prenošenje kompetencija ili prilagodbu sadržaja onima kojima su poslani.²¹ Savjetodavna socijalna podrška, pogotovo kada su u pitanju (vjero)učitelji u primarnom i

¹⁶ U ovom kontekstu posebno je zanimljivo istraživanje o povezanosti sindroma sagorijevanja i doprinosa socijalne podrške na smanjenje ili povećanje istog među pilotima. Deterioracija kvalitete privatnog života neminovno vodi prema većoj razini sagorijevanja na poslu koji je po sebi visoko rizičan kada je u pitanju sindrom sagorijevanja. Usp. Evangelia DEMEROUTI – Wouter VELDHUIS – Claire COOMBES – Rob HUNTER, Burnout among pilots: psychosocial factors related to happiness and performance at simulator training, u: *Ergonomics*, 62 (2019.) 2, 233-25.

¹⁷ Usp. Carl J. DUNST – Vicki JENKINS – Carlo M. TRIVETTE, The Family Support Scale: Reliability and Validity, u: *Journal of Individual, Family and Community Wellness*, 1 (1984.) 4, 45-46.

¹⁸ Usp. Nancy L. COLLINS – Stephan J. Read, Adult Attachment, Working Models, and Relationship Quality in Dating Couples, u: *Journal of Personality and Social Psychology*, 58 (1990.) 4, 660-663.

¹⁹ Usp. Stevan E. HOBFOLL – Carla L. DUNAHOO – Yossef BEN-PORTAH – Jeannine MONNIER, Gender and Coping: The Dual-Axis Model of Coping, u: *American Journal of Community Psychology*, 22 (1994.) 1, 51-53.

²⁰ Usp. Ivana DOBROTIC – Maja LAKLIJA, Obrasci društvenosti i percepcija izvora neformalne socijalne podrške u Hrvatskoj, u: *Društvena istraživanja*, 21 (2012.) 1, 41-43.

²¹ Usp. Valentina MARTAN, Pregled istraživanja inkluzivnog odgoja i obrazovanja iz perspektive učitelja i studenta, u: *Školski vjesnik*, 67 (2018.) 2, 274-275.

sekundarnom obrazovanju, može se promatrati kroz kvalitetu pružanja stručnog usavršavanja i vođenja, podrške u radu te savjetovanja pri suočavanju s profesionalnim izazovima.²² Nužno je stoga da stručne savjetodavne službe u školi – poglavito pedagozi – kontinuirano stječu te usavršavaju vlastite profesionalne kompetencije kako bi bili spremni pomoći svima onima s kojima neposredno surađuju u svakodnevnom radu.²³

Nadalje, razlikujemo tri sfere iz kojih pojedinac može primiti socijalnu podršku: odnosi unutar kućanstva (obitelj), odnosi izvan kućanstva (susjedi, prijatelji, rođaci) te odnosi koji proizlaze iz organiziranih aktivnosti i druženja (posao, hobi, različite aktivnost).²⁴ Različite sfere međuljudskih odnosa tvore svojevrsnu socijalnu mrežu pomoću koje možemo izmjeriti stupanj socijalne izolacije ili integracije pojedinca.²⁵ Premda se na prvu može činiti kako veća socijalna mreža donosi manju razinu stresa u život pojedinca, ta dva parametra nalaze se u niskoj međusobnoj korelaciji.²⁶ Ono što je značajnije i predstavlja važniji faktor pri nošenju s negativnim stresorima omogućava veće samopoštovanje te opće zadovoljstvo životom je kvaliteta odnosa unutar socijalne mreže.²⁷

Unutar ovog istraživanja promatrali smo i analizirali socijalnu podršku koju ispitanici dobivaju od bračnog druga, kolega na poslu i od ravnatelja. Pronalazak ravnoteže između poslovnog i privatnog života može se ponekad činiti nemogućim, pogotovo ako je pojedinac izložen negativnim elementima sagorijevanja na poslu. Taj disbalans rezultira internim konfliktom između radne i obiteljske dimenzije života. Uslijed navedenih okolnosti kod pojedinca

²² Usp. Nikola VUKOVIĆ, Rad školskog pedagoga na savjetovanju učitelja i pružanju podrške na profesionalnom razvoju, u: *Bjelovarski učitelj*, 24 (2019.) 1-3, 14-15; Jasna K. MIROŠVIĆ – Zlatko BUKOVIĆ, Differences in the provision of individualised educational support to students in different grades, u: *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 53 (2017.) Supplement, 265-277.

²³ Usp. Majda FAJDETIĆ – Natalija ŠNIDRIĆ, Kompetencije stručnog suradnika pedagoga u suvremenoj pedagoškoj praksi, u: *Napredak*, 154 (2014.) 3, 247-260.

²⁴ Usp. Serge PAUGAM – Helen RUSSELL, The Effects of Employment Precarity and Unemployment on Social Isolation, u: Serge PAUGAM – Duncan GALLIE (ur.), *Welfare regimes and the Experience of Unemployment in Europe*, Oxford University Press, Oxford, 2000., 248-261.

²⁵ Usp. Peggy A. THOITS, Stress, Coping, and Social Support Processes: Where Are We? What Next?, u: *Journal of Health and Social Behavior*, 35 (1995.), 64.

²⁶ Usp. John F. FINCH – Morris A. OKUN – Gregory J. POOL – Linda S. RUEHLMAN, A Comparison of the Influence of Conflictual and Supportive Social Interactions on Psychological Distress, u: *Journal of Personality*, 67 (1999.) 4, 601-613.

²⁷ Usp. Martin PINQUART – Silvana SORENSON, Influences of Socioeconomic Status, Social Network, and Competence on Subjective Well-Being in Later Life: A Meta-Analysis, u: *Psychology and Aging*, 15 (2000.) 2, 197-199.

se javljaju negativni osjećaji prema kojima on percipira kako udovoljavanje jednoj strani otežava i/li čini štetu drugoj strani.²⁸ Bez adekvatnog razumijevanja i pomoći bračnog druga može doći do razvijanja osjećaja krivnje koja vodi prema pogoršanju cjelokupnog procesa sagorijevanja.²⁹ Kako bi se održao zdrav odnos između bračnih drugova, ključni elementi koje je potrebno razvijati su međusobna komunikacija, uvažavanje i razumijevanje.

Sekundarni faktor koji pozitivno ili negativno pridonosi sagorijevanju na poslu je kolektiv kojim je pojedinac okružen, tj. međuljudski odnosi među kolegama. Elementi poput loše organiziranosti kolektiva, nepovoljnog materijalnog prostornog okruženja i slabo koncipiranog plana i programa mogu dovesti do pada u tolerantnosti i kreativnosti u radu te raste osjećaj nezadovoljstva među zaposlenicima.³⁰ U određenoj mjeri može se pojaviti i »zaraza« elementa sagorijevanja (emocionalna iscrpljenost i depersonalizacija) u kolektivu ako negativne teme počnu dominirati unutar učiteljskih razgovora.³¹ Upravo zbog toga nužno je periodično održavati stručna savjetovanja, edukacije i radionice o ovoj temi. Time se preventivno djeluje na većinu elemenata sagorijevanja te pruža odgovore na nedoumice i potencijalne probleme u radu.

Ulogu ravnatelja u modernom procesu obrazovanja ne možemo promatrati isključivo jednodimenzionalno jer se od njega očekuje više od pukih rukovodilačkih sposobnosti. Za uspješno upravljanje i vođenje škole nužno je posjedovati više različitih organizacijsko-pedagoških kompetencija.³² Posebnu pozornost, sukladno usmjerenju našeg istraživanja, treba posvetiti skrbi za ljudski potencijal unutar vlastite škole. Unutar tog zadatka od njega se očekuje da aktivno radi na poboljšanju kulture unutar kolektiva kao i da potiče, usmjerava, razvija te nagrađuje primjere pozitivne prakse.³³ Ravnatelj je pozvan, kao voditelj kolektiva, individualno pristupati svakom zaposleniku te prilagoditi svoj pristup potrebama zaposlenika. Upravo zbog različitog stupnja podložnosti

²⁸ Usp. Jeffrey H. GREENHAUS – Nicholas J. BEUTELL, Sources of Conflict Between Work and Family Roles, u: *Academy of Management Review*, 10 (1985.) 1, 77.

²⁹ Usp. Branimir ŠVERKO – Lidija ARAMBAŠIĆ – Mirta GALEŠIĆ, Work-life balance among Croatian employees: role time commitment, work-home interference and well-being, u: *Social Science Information*, 41 (2002.) 2, 298.

³⁰ Usp. Christina MASLACH – Ayala PINES, The Burn-out Syndrome in the Day Care Setting, u: *Child Care Quarterly*, 6 (1977.) 2, 106-110.

³¹ Usp. Arnold B. BAKKER – Wilmar B. SCHAUFELI, Burnout Contagion Processes Among Teachers, u: *Journal of Applied Psychology*, 30 (2000.) 11, 2301-2303.

³² Usp. Stjepan STANIČIĆ, Ravnatelj – pedagoški voditelj škole, u: *Napredak*, 132 (1991.) 4, 446-454.

³³ Usp. Stjepan STANIČIĆ – Nenad ZEKANOVIĆ, *Ravnatelj kao poslovni i pedagoški (ruko) voditelj škole*, Zagreb, 2011., 217-219.

svake osobe stresu i sagorijevanju na poslu ne postoji univerzalno rješenje za taj problem te je njegovu rješavanju potrebno pristupiti na individualnoj bazi. Kako bismo istražili u kojoj mjeri naši ispitanici primaju socijalnu podršku, u ovom istraživanju koristit ćemo se Skalom socijalne podrške na poslu i u obitelji.³⁴

2. Identitet vjeroučitelja

Identitet hrvatskog vjeroučitelja za rad u odgojno-obrazovnim institucijama oblikuju dvije dimenzije: profesionalna formacija i osobna duhovnost. Te dimenzije nisu statične, već su u značajnoj mjeri podložne aktualnim obiteljskim, poslovnim, vjerničkim i životnim okolnostima. Elementi poput stručnog usavršavanja, cjeloživotnog učenja, duhovne formacije pridonose jačanju vjeroučiteljeva identiteta dok njihovo zanemarivanje vodi prema slabljenju i gubitku toga identiteta.

Temeljna profesionalna formacija hrvatskih vjeroučitelja uključuje pohađanje i završen studij na jednom od Katoličkih bogoslovnih fakulteta³⁵ što je u skladu s Ugovorom o katoličkom vjeronauku u javnim školama i vjerskom odgoju u javnim predškolskim ustanovama potpisanim između Republike Hrvatske i Svete Stolice.³⁶ U sklopu temeljnog studija vjeroučitelji i vjeroučiteljice stječu odgovarajuće profesionalne kompetencije koje im omogućavaju da svoje učenike upoznaju s pologom cjelokupne katoličke vjere. Proces upoznavanja s vjerom zahvaća sve učeničke dimenzije (tjelesne, duševne, duhovne) i sposobnosti (kognitivna, afektivna, konativna, operativna).³⁷ Kako bi vjeroučitelji što bolje mogli odgovoriti profesionalnim izazovima modernog obrazovanja, pozvani su sudjelovati u procesu cjeloživotnog učenja. Taj oblik formacije odvija se dominantno posredstvom stručnih skupova u zajedničkoj organizaciji mjesne (nad)biskupije, Agencije za odgoj i obrazovanje i Nacionalnog katehetskog ureda te uključuje (među)biskupijske skupove, višednevnu katehetsku školu, znanstvene skupove, seminare i dr. Također se taj proces usavršavanja može ostvariti uključivanjem vjeroučitelja u programe cjeloživotnog učenja, razne

³⁴ Ana ŠIMUNIĆ – Ljiljana GREGOV – Ana PROROKOVIĆ (prir.), *Skala socijalne podrške na poslu i obitelji*, u: Ivana TUČAK-JUNAKOVIĆ I DR. (ur.), *Zbirka psiholoških skala i upitnika: svezak 8*, Sveučilište u Zadru, 2018., Zadar, 45-54.

³⁵ Usp. Rudi PALOŠ, *Profesionalna osposobljenost vjeroučitelja*, u: *Kateheza*, 23 (2001.) 1, 25.

³⁶ Usp. NKU HBK, *Ugovor o katoličkom vjeronauku u javnim školama i vjerskom odgoju u javnim predškolskim ustanovama*, u: <https://nku.hbk.hr/ugovori/ugovor-o-katolickom-vjeronauku-u-javnim-skolama-i-vjerskom-odgoju-u-javnim-predskolskim-ustanovama/> (8. XII. 2023.).

³⁷ Usp. HBK, *Program nastave katoličkog vjeronauka u osnovnim školama*, Zagreb, 2003., 4.

specijalizacije kao i poslijediplomske doktorske studije u organizaciji hrvatskih katoličkih bogoslovnih fakulteta.³⁸ Premda postoje različite prilike za uključivanje u organizirane oblike stručnog usavršavanja prema mjestu stanovanja i (nad)biskupijskoj pripadnosti, vjeroučiteljima su uvijek na raspolaganju različiti oblici specijaliziranih časopisa koje pokrivaju teme iz religijske pedagogije i katehetike.³⁹ Različite prilike i mogućnosti za profesionalno usavršavanje omogućuju vjeroučiteljima da se lakše suoče s različitim izazovima svakodnevnog života i rada, poglavito u učionici, gdje su ponekad »teološki pioniri«⁴⁰.

Ono što čini vjeronauk i vjeroučitelje specifičnim u odnosu na druge predmete i njihove kolege je komponenta osobne duhovnosti. Kroz istraživanje provedeno među zagrebačkim vjeroučiteljima razvidno je kako duhovna komponenta, tj. osobna vjera predstavlja nešto što snažno utječe na formaciju vjeroučiteljskog identiteta.⁴¹ Vjeroučiteljsko poslanje ne prepoznaje profesionalnu pauzu na polju duhovnosti jer onaj tko poučava drugog u vjeri i sam bi trebao imati duhovno aktivan život usklađen s evanđeoskim vrednotama.⁴² Kako bi održao vlastitu duhovnost zdravom te u punini ostvario svoje poslanje u učionici i izvan nje, svaki vjeroučitelj je pozvan prvo postati učenikom koji će se aktivno hraniti na stolu Riječi i Kruha.⁴³ Premda se kod vjeroučitelja javljaju osjećaji nedovoljne duhovne osposobljenosti neposredno nakon završetka temeljnog studija,⁴⁴ kroz organizirano djelovanje katehetskih ureda nastoji se vjeroučiteljima pružiti adekvatna duhovna skrb i potpora. Tako, na primjer, Katehetski ured Splitsko-makarske nadbiskupije kroz svoje djelovanje

³⁸ Na području južnih (nad)biskupija u ovom obliku cjeloživotne formacije prednjači Katolički bogoslovni fakultet u Splitu. U sklopu poslijediplomskog dokorskog studija nude se dva programa »Kršćanstvo i suvremena kultura« te »Povijest teologije i kršćanskih institucija«. Također se na tom fakultetu provode sljedeći programi cjeloživotnog učenja: »Emocionalno-socijalne kompetencije«, »KOLO – kooperativno učenje i logoterapijske radionice« i »Tematski centrirana interakcija – Učiti živo prema Ruth C. Cohn«. KBF Split, u: <https://www.kbf.unist.hr/hr/> (8. XII. 2023.).

³⁹ Usp. Rudi PALOŠ, Formacija vjeroučitelja u Hrvatskoj. Doprinos specijaliziranih časopisa na hrvatskom jeziku, u: *Kateheza*, 34 (2012.) 2, 187-195.

⁴⁰ Ivica PAŽIN, Trajna izobrazba vjeroučitelja kao preduvjet unutarnje preobrazbe vjeronauka u školi, u: *Služba Božja*, 60 (2020.) 1, 92.

⁴¹ Usp. Denis BARIĆ, Obilježja identiteta vjeroučitelja u Zagrebačkoj nadbiskupiji, u: *Bogoslovska smotra*, 83 (2013.) 2, 226.

⁴² Usp. Nikola VRANJEŠ, *Pastoral danas. Izabrane teme iz pastoralne teologije*, Zagreb, 2013., 351-352.

⁴³ Usp. Jadranka GARMAZ – Kristina VUKUŠIĆ, Neke značajke vjeroučiteljeve duhovnosti, u: *Služba Božja*, 55 (2015.) 1, 102.

⁴⁴ Usp. Denis BARIĆ, Inicijalna formacija vjeroučitelja. Izazov Crkvi i školi, u: *Obnovljeni život*, 68 (2013.) 3, 344; Kata A. JURIC, Percepcija duhovnosti vjeroučitelja laika u današnjem društvu, u: *Obnovljeni život*, 71 (2016.) 2, 162-163.

organizira dodatne duhovne aktivnosti i podršku za vjeroučitelje kroz prigodna euharistijska slavlja, duhovne vježbe, hodočašća, biblijske kateheze itd.⁴⁵ U budućem radu katehetskih ureda i na temelju zahtjeva vjeroučitelja potrebno je također razmisliti o uvođenju službe duhovnika koji će se svoj rad posvetiti toj personalnoj pastoralnoj službi.⁴⁶

Izazovi s kojima se vjeroučitelji u svakodnevnom osobnom te poslovnom životu susreću zahtijevaju održavanje stabilnog profesionalnog i duhovnog identiteta. Mjesni katehetski uredi, uočavajući potrebe onih koji su im povjereni, pozvani su pružiti odgovore na pitanje i nedoumice vjeroučitelja u njihovoj skrbi. Ako želimo imati kvalitetne, profesionalne i duhovne vjeroučitelje u našim školama, nužno je na vrijeme reagirati kroz cjelovitu pastoralnu skrb.

U provedbi ovog istraživanja sudjelovali su vjeroučitelji iz pet južnih (nad)biskupija: Splitsko-makarske, Zadarske, Šibenske, Hvarске i Dubrovačke. Pod nadležnosti pet (nad)biskupijskih katehetskih ureda u ovom trenutku angažirano je 644 vjeroučitelja. Od toga većina (360) vjeroučitelja potpada pod Splitsko-makarsku nadbiskupiju, dok podjednak broj vjeroučitelja djeluje u Zadarskoj nadbiskupiji (114) i Šibenskoj biskupiji (89). Najmanje vjeroučitelja evidentirano je u katehetskim uredima Dubrovačke biskupije (59) i Hvarске biskupije (22).⁴⁷ U sklopu održavanja Međubiskupijskog stručnog skupa 11. ožujka 2023. godine u Centralnom bogoslovnom sjemeništu u Splitu 208 vjeroučitelja sudjelovalo je u provedbi ovog istraživanja.

3. Dosadašnja istraživanja o temi sagorijevanja u Hrvatskoj

O sindromu sagorijevanja provedena su brojna istraživanja kako u Hrvatskoj tako i u svijetu. Predmet istraživanja nisu bile isključivo učiteljske profesije, već su obuhvaćeni i socijalni radnici, medicinsko osoblje, osobne zaposlene u penalnim institucijama, policijski službenici itd.⁴⁸ Istraživanja se nisu fokusirala

⁴⁵ Više informacija o aktivnostima koje se provode u organizaciji Katehetskog ureda Splitsko-makarske nadbiskupije vidi u: <https://www.katehetski-nadbiskupija-split.net/o-nama/kalendar-ureda> (8. XII. 2023.).

⁴⁶ Usp. Kata A. JURIC, Duhovno vodstvo – istinska potreba duhovnog rasta vjeroučitelja, u: *Bogoslovska smotra*, 87 (2017) 4, 784.

⁴⁷ Ti su podatci dobiveni u direktnom kontaktu s predstojnicima (nad)biskupijskih katehetskih ureda. U pojedinačni i konačni zbroj vjeroučitelja angažiranih na prostoru određene (nad)biskupije uključeni su svi vjeroučitelji koji su aplicirali u mjesni katehetski ured bez obzira jesu li u ovom trenutku aktivno angažirani za rad u školi ili ne.

⁴⁸ Usp. Olja DRUŽIĆ-LJUBOTINA – Ljiljana FRIŠČIĆ, Profesionalni stres kod socijalnih radnika: izvori stresa i sagorijevanja na poslu, u: *Ljetopis socijalnog rada*, 21 (2014.) 1, 5-32; Maja ČEŠNJA – Deana ŠVALJUG, Sagorijevanje primalja na radnom mjestu, u:

rala isključivo na javni sektor, već je obuhvaćen i realni,⁴⁹ kako bi se što jasnije istražila slika sagorijevanja zaposlenika u različitim institucijama i na različitim vrstama poslova.

Pri analizi istraživanja o sagorijevanju u obrazovnom sustavu i među učiteljima u Hrvatskoj dominiraju istraživanja provedena u osnovnim i srednjim školama.⁵⁰ Dodatna istraživanja unutar obrazovnog sustava provedena su također na predškolskoj razini⁵¹ i obrazovanju odraslih,⁵² premda u značajno manjoj mjeri nego što je to slučaj u primarnom i sekundarnom sustavu obrazovanja. Također, prilikom istraživanja sagorijevanja unutar obrazovnog sustava pojedini autori odlučili su se usredotočiti na konkretna radna mjesta i njihovu ulogu u organizaciji i funkcioniranju školskog kolektiva poput školskog psihologa⁵³ i ravnatelja⁵⁴.

Primaljski vjesnik, 33/34 (2023.), 41-47; Ivan MACUT – Ivana TUCAK-JUNAKOVIĆ – Danijela BOŽIĆ, Profesionalno sagorijevanje zaposlenika u području palijativne skrbi, u: *Društvena istraživanja*, 29 (2020.) 2, 287-308; Tihana NOVAK – Hrvoje LAUŠIĆ – Anita JANDRIĆ, Zadovoljstvo poslom, profesionalni stres i sagorijevanje osoblja u penalnim institucijama, u: *Kriminalogija & Socijalna integracija*, 16 (2008.) 1, 109-126; Marko CAPAN – Joško SINDIK – Vlado BIČANIĆ, Povezanost sagorijevanja na poslu i karakteristika posla policijskih službenika, u: *Policija i sigurnost*, 25 (2016.) 2, 164-178.

⁴⁹ Usp. Gordana HORVAT, Razina rizičnosti rada u javnom i realnom sektoru, u: *Socijalne teme*, 1 (2018.) 5, 71-81.

⁵⁰ Usp. Morana KOLUDROVIĆ – Tonča JUKIĆ – Ina REIĆ-ERCEGOVAC, Sagorijevanje na poslu kod učitelja razredne i predmetne nastave te srednjoškolskih nastavnika, u: *Život i škola*, 55 (2009.) 22, 235-249; Vlatka DOMOVIĆ – Jasna MARTINKO – Lana JURCEC, Čimbenici učiteljskog sagorijevanja na poslu, u: *Napredak*, 150 (2010.) 3-4, 350-359; Ivica BRKIĆ – Majda RIJEVAC, Izvori stresa, suočavanje sa stresom i životno zadovoljstvo učitelja razredne i predmetne nastave, u: *Napredak*, 152 (2011.) 2, 211-255; Jelena KUZIJEV – Tomislav TOPOLOVČAN, Uloga odabira učiteljske profesije i samopoštovanja u sagorijevanju učitelja u osnovnoj školi, u: *Andragoški glasnik*, 17 (2013.) 2, 125-144; Ana SLIŠKOVIĆ – Irena BURIĆ – Ivana MACUKA, The voice of Croatian elementary school teachers: qualitative analysis of the teachers perspective on their profession, u: *Teachers and Teaching. Theory and Practice*, 23 (2016.) 5, 518-531; Ivana MACUKA – Irena BURIĆ – Ivana BATUR, Emocionalne odrednice iscrpljenosti i zadovoljstva poslom predmetnih učitelja, u: *Društvena istraživanja*, 26 (2017.) 2, 227-248. Ružica Marija VLAJČIĆ – Nikolina VLAJČIĆ, Tjelovježba i sagorijevanje na poslu kao korelati mentalnog zdravlja učitelja u osnovnim školama, u: *Varaždinski učitelj*, 6 (2023.) 11, 65-70.

⁵¹ Usp. Sanja TATALOVIĆ VORKAPIĆ – Darko LONČARIĆ, Posreduje li profesionalno sagorijevanje učinke ličnosti na zadovoljstvo životom odgojitelja predškolske djece?, u: *Psihologijske teme*, 22 (2013.) 3, 431-445.

⁵² Usp. Jasna MARTINKO, Profesionalno sagorijevanje na poslu nastavnika u obrazovanju odraslih, u: *Andragoški glasnik*, 14 (2010.) 2, 99-109.

⁵³ Usp. Maja KOLEGA – Vesna VLAHOVIĆ-ŠTETIĆ, Profesionalno sagorijevanje školskih psiholog(in)ja u Hrvatskoj, u: *Napredak*, 156 (2015.) 4, 461-475.

⁵⁴ Usp. Ana SLIŠKOVIĆ – Irena BURIĆ – Ivana KNEŽEVIĆ, Zadovoljstvo poslom i sagorijevanje na poslu kod učitelja: važnost podrške ravnatelja i radne motivacije, u: *Društvena istraživanja*, 25 (2016.) 3, 371-392.

Istraživanja o učestalosti sindroma sagorijevanja među učiteljskom populacijom u Hrvatskoj generalno pokazuju ohrabrujuće rezultate te svjedoče o niskom stupnju sagorijevanja među zaposlenima u obrazovanju.⁵⁵ Dakako, u istraživanjima su se pokazale određene razlike kada je u pitanju podložnost sagorijevanju na poslu među različitim skupinama prema njihovom spolu, dobi, iskustvu i obliku rada. Istraživanje koje je provela Domović sa suradnicama ukazuje na to da se kod muških učitelja više očituje sagorijevanje na poslu i to kroz značajnije proživljavanje emocionalne iscrpljenosti, depersonalizacije te negativnog stava prema poslu, što rezultira distanciranjem od posla i samih učenika.⁵⁶ Premda su do sličnog zaključka došli autori Kuzijev i Topolovčan,⁵⁷ s nalazima njihova istraživanja ne poklapaju se rezultati istraživanja autora Vlajčić i Vlajčić⁵⁸. Potonji su kroz svoju analizu sagorijevanja među učiteljima u osnovnim školama uočili kako su elementima sagorijevanja podložnije ženske učiteljice.

Na nekonzistentne podatke nailazimo također prilikom analize različitih dobnih skupina, tj. radnog iskustva u obrazovnom sustavu. Autor Slišković i suradnici,⁵⁹ Domović i suradnici⁶⁰ te Vlajčić i Vlajčić⁶¹ u svojim istraživanjima ukazuju na to kako su stariji učitelji, tj. učitelji s više godina staža u obrazovanom sustavu, izloženiji većoj razini otuđenosti i iscrpljenosti te time samom sindromu sagorijevanja. Njihovim podatcima suprotstavljaju se nalazi autorica Macuka, Burić i Batur,⁶² koje ne pronalaze statistički relevantnu po-

⁵⁵ Usp. Vlatka DOMOVIĆ – Jasna MARTINKO – Lana JURČEC, Čimbenici učiteljskog sagorijevanja na poslu, 359; Morana KOLUDROVIĆ – Tonča JUKIĆ – Ina REIĆ-ERCEGOVAC, Sagorijevanje na poslu kod učitelja razredne i predmetne nastave te srednjoškolskih nastavnika, 241-242; Jelena KUZIJEV – Tomislav TOPOLOVČAN, Uloga odabira učiteljske profesije i samopoštovanja u sagorijevanju učitelja u osnovnoj školi, 136-137; Jasna MARTINKO, Profesionalno sagorijevanje na poslu nastavnika u obrazovanju odraslih, 104-105; Ana SLIŠKOVIĆ – Irena BURIĆ – Ivana KNEŽEVIĆ, Zadovoljstvo poslom i sagorijevanje na poslu kod učitelja. Važnost podrške ravnatelja i radne motivacije, 379.

⁵⁶ Usp. Vlatka DOMOVIĆ – Jasna MARTINKO – Lana JURČEC, Čimbenici učiteljskog sagorijevanja na poslu, 360.

⁵⁷ Usp. Jelena KUZIJEV – Tomislav TOPOLOVČAN, Uloga odabira učiteljske profesije i samopoštovanja u sagorijevanju učitelja u osnovnoj školi, 137-140.

⁵⁸ Usp. Ružica Marija VLAJČIĆ – Nikolina VLAJČIĆ, Tjelovježba i sagorijevanje na poslu kao korelati mentalnog zdravlja učitelja u osnovnim školama, 69.

⁵⁹ Usp. Ana SLIŠKOVIĆ – Irena BURIĆ – Ivana KNEŽEVIĆ, Zadovoljstvo poslom i sagorijevanje na poslu kod učitelja. Važnost podrške ravnatelja i radne motivacije, 382.

⁶⁰ Usp. Vlatka DOMOVIĆ – Jasna MARTINKO – Lana JURČEC, Čimbenici učiteljskog sagorijevanja na poslu, 360-361.

⁶¹ Ružica Marija VLAJČIĆ – Nikolina VLAJČIĆ, Tjelovježba i sagorijevanje na poslu kao korelati mentalnog zdravlja učitelja u osnovnim školama, 69.

⁶² Usp. Ivana MACUKA – Irena BURIĆ – Ivana BATUR, Emocionalne odrednice iscrpljenosti i zadovoljstva poslom predmetnih učitelja, 237-238.

veznicu između emocionalne iscrpljenosti i dobi, tj. godina staža, te autorice Koludrović i suradnica,⁶³ čiji nalazi sugeriraju kako su se starije kolege s godinama iskustva naučile nositi s izazovima u sustavu obrazovanja.

Rezultati analize utjecaja oblika rada (razredna i predmetna nastava) na učiteljsku podložnost sindromu sagorijevanja u istraživanjima provedenima na razini Hrvatske također pokazuju određenu nekonzistentnost. Istraživanja autorice Koludrović i suradnica,⁶⁴ Slišković i suradnica⁶⁵ te Kuzijeve i Topolovčana,⁶⁶ svjedoče kako učitelji predmetne nastave pokazuju nižu razine samoefikasnosti, radne angažiranosti, zadovoljstva poslom i više elemenata otuđenosti. Prema navedenim istraživanjima učitelji koji rade u predmetnoj nastavi skloniji su sagorijevanju nego što je to slučaj s učiteljima u razrednoj nastavi. Nasuprot njima autori Brkić i Rijavac ističu kako nije moguće utvrditi statistički značajniju razliku prema percepciji izvora stresa, strategijama suočavanja sa stresom i osjećaja životnog zadovoljstva između učitelja u razrednoj te predmetnoj nastavi.⁶⁷ Diskrepancije po pitanju spola, dobi, iskustva i oblika rada u istaknutim istraživanjima nisu svojstvena isključivo našim prostorima, već su prisutne i u analizama sagorijevanja učitelja na globalnoj razini.⁶⁸

4. Metodologija istraživanja

4.1. Motiv i plan istraživanja

Zasad ne postoji istraživanje koje je obuhvatilo temu sagorijevanja na poslu i socijalne podrške među vjeroučiteljima južnih biskupija. Prije eventualnih intervencija potrebno je upoznati stvarno stanje kod zaposlenika koji se upo-

⁶³ Usp. Morana KOLUDROVIĆ – Tonča JUKIĆ – Ina REIĆ-ERCEGOVAC, Sagorijevanje na poslu kod učitelja razredne i predmetne nastave te srednjoškolskih nastavnika, 244-245.

⁶⁴ Usp. *Isto*.

⁶⁵ Usp. Ana SLIŠKOVIĆ – Irena BURIC – Ivana KNEŽEVIĆ, Zadovoljstvo poslom i sagorijevanje na poslu kod učitelja. Važnost podrške ravnatelja i radne motivacije, 379-383.

⁶⁶ Usp. Jelena KUZIJEV – Tomislav TOPOLOVČAN, Uloga odabira učiteljske profesije i samopoštovanja u sagorijevanju učitelja u osnovnoj školi, 138-140.

⁶⁷ Usp. Ivica BRKIĆ – Majda RIJEVAC, Izvori stresa, suočavanje sa stresom i životno zadovoljstvo učitelja razredne i predmetne nastave, 218-220.

⁶⁸ Usp. Maja JAKŠIĆ, *Sindrom izgaranja na radnom mjestu*, Đakovo, 2014.; Leida K. XHELLAJ – Rozana PETANI – Marina NTALLA, Relationship Between Teachers Burnout, Occupational Stress, Coping, Gender and Age, u: *Journal of Educational and Social Research*, 11 (2021.) 4, 266-276; Inger ARVIDSSON – Carita HAKANSSON – Bjorn KARLSON – Jonas BJORK – Roger PERSSON, Burnout among Swedish school teachers – a cross section analysis, u: *BMC Public Health*, 16 (2016) 823, 1-11; Karen E. RUMSCHLAG, Teachers Burnout: A Quantitative Analysis of Emotional Exhaustion, Personal Accomplishment, and Depersonalization, u: *International Management Review*, 13 (2017) 1, 22-36.

šljavaju na poslovima vjeroučitelja u osnovnim i srednjih školama. Smatramo važnim upoznati širu javnost s rezultatima jednog takvog istraživanja, a posebno u vrijeme poslije pandemije bolesti Covid-19, tj. razdoblja povećane socijalne izolacije kao i rada od kuće.

U skladu s osnovnom motivacijom istraživanje je provedeno u vrijeme jednog od najvećih okupljanja vjeroučitelja na ovim prostorima, a to je međubiskupijski stručni skup. Na njemu je voditeljica Katehetskog ureda Splitsko-makarske nadbiskupije predstavila istraživanje te su polaznici dobili upute o popunjavanju upitnika. Upitnike su polaznici pojedinačno ispunjavali kemijskim olovkama na unaprijed pripremljenim papirima te su upitnici potom obrađeni u programu za statističku obradu IBM SPSS 21.

4.2. Opis uzorka i kriteriji uključenja

U istraživanju je sudjelovalo ukupno 208 vjeroučitelja. U dio istraživanja vezanog uz sagorijevanje na poslu bili su uključeni samo vjeroučitelji koji su u tom trenutku bili u radnom odnosu. Vjeroučitelji obuhvaćeni u istraživanju razlikuju se po dobi, spolu, broju škola u kojima su zaposleni te geografskim lokacijama na kojima se nalaze njihove škole. Svi vjeroučitelji koji pripadaju (nad)biskupijama koje su bile uključene u istraživanje mogli su potencijalno biti dio istraživanja, no u praksi odabrani su oni koji su sudjelovali na stručnom skupu organiziranom u Centralnom bogoslovnom sjemeništu u Splitu. »[...] međubiskupijski stručni skup za vjeroučitelje osnovnih i srednjih škola Splitsko-makarske, Zadarske, Šibenske, Hvarske i Dubrovačke nad/biskupije održan je u subotu 11. ožujka 2023. godine u Nadbiskupskom sjemeništu u Splitu. Skup [je] organiziran u suradnji Katehetskog ureda Splitsko-makarske nadbiskupije, splitske podružnice Agencije za odgoj i obrazovanje i Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Splitu. Tema stručnog skupa Transhumanizam privukla je oko 300 vjeroučitelja iz pet južnih nad/biskupija.«⁶⁹

4.3. Upitnici i metode

U istraživanju su korištena dva upitnika i pitanja za prikupljanje anagrafskih i ostalih važnih podataka. Za mjerenje sagorijevanja korištena je hrvatska

⁶⁹ Usp. Sabina MARUNČIĆ, Održan međubiskupijski stručni skup za vjeroučitelje na temu transhumanizam (11. III. 2023.), u: <https://www.katehetski-nadbiskupija-split.net/vijesti/odrzan-medubiskupijski-strucni-skup-za-vjeroucitelje-na-temu-transhumanizam> (25. I. 2024.).

adaptacija Oldenburškog upitnika sagorijevanja. Izvorni instrument zove se Oldenburg Burnout Inventory⁷⁰. Hrvatsku verziju skale priredile su i adaptirale Irena Burić i Ana Slišković.⁷¹ Skala se sastoji od dvije podskale: iscrpljenost i otuđenost. »Obje [pod]skale imale su zadovoljavajuće pouzdanosti tipa unutrašnje konzistencije – za skalu iscrpljenosti ona je iznosila $\alpha = .84$, a za skalu otuđenosti $\alpha = .76$. Također, korelacije pojedinih čestica s ukupnim rezultatom na pripadajućoj skali bile su uglavnom više od .50. Na temelju ove analize može se zaključiti da je Oldenburški upitnik sagorijevanja pouzdan mjerni instrument.«⁷² U našem istraživanju nismo posebno analizirali navedene podskale, već smo se usredotočili isključivo na glavnu skalu: sagorijevanje. Cronbach alpha iznosila je 0.86 za cjelokupnu skalu. U odgovorima je korištena Likert skala (u hrvatskoj se verziji koristi skala Likert od 4 stupnja, a mi smo uzeli skalu od 7 stupnjeva, da je uskladimo s drugim upitnicima). Ponuđeni odgovori su bili: 1) uopće se NE slažem, 2) uglavnom se NE slažem, 3) donekle se NE slažem, 4) niti se slažem niti se ne slažem, 5) donekle se slažem, 6) uglavnom se slažem, 7) u potpunosti se slažem.

Za mjerenje podrške koju vjeroučitelji dobivaju od osoba iz poslovne i osobne okoline korištena je Skala socijalne podrške na poslu i obitelji. Navedena skala sastoji se od četiriju podskala. One mjere percipiranu podršku od nadređenog, radnih kolega, bračnog partnera i drugih članova obitelji i bliskih osoba (u našem upitniku pojam »poslodavac« zamijenjen je pojmom »ravnatelj« u prvom slučaju i pojmom »katehetski ured« u drugom slučaju). Podršku od radnih kolega i drugih članova obitelji i bliskih osoba nismo mjerili. Skalu socijalne podrške konstruirala je Ana Šimunić, a priredila ju je za izdavanje zajedno s Ljiljanom Gregov i Anom Proroković.⁷³ Iz njihova priloga vidimo da se »može [...] zaključiti da su pouzdanosti tipa unutarnje konzistencije (Cronbach alpha) subskala socijalne podrške na poslu i obitelji od različitih izvora na ovom uzorku zadovoljavajuće [...], kao i prosječne korelacije među česticama. Izbacivanje većine čestica umanjilo bi ili neznatno povećalo [...] vrijednost Cronbach alpha koeficijenata.«⁷⁴ Vrijednost Cronbach alpha koeficijenta u njihovom istraživanju bila je 0.86 za percipiranu podršku od nadređenoga,

⁷⁰ Usp. Evangelia DEMEROUTI – Arnold B. BAKKER, The Oldenburg Burnout Inventory: A good alternative to measure burnout and engagement, 65-78.

⁷¹ Usp. Irena BURIĆ - Ana SLIŠKOVIĆ (prir.), Oldenburški upitnik sagorijevanja, 13-20.

⁷² Irena BURIĆ – Ana SLIŠKOVIĆ (prir.), Oldenburški upitnik sagorijevanja, 15.

⁷³ Usp. Ana ŠIMUNIĆ – Ljiljana GREGOV – Ana PROROKOVIĆ (ur.), Skala socijalne podrške na poslu i u obitelji, 45-54.

⁷⁴ Isto, 47.

i 0.85 za percipiranu podršku od bračnog druga.⁷⁵ »Zaključno se može reći da je Skala socijalne podrške na poslu i u obitelji (odnosno subskale podijeljene prema različitim izvorima socijalne podrške) pokazala relativno dobre metrijske karakteristike.«⁷⁶

U našem istraživanju s vjeroučiteljima vrijednosti Cronbach alpha koeficijenta slične su izvornom istraživanju. Za skalu podrške nadređenoga (ravnatelja) $\alpha = .87$; za skalu podrške nadređenoga (katehetski ured) $\alpha = .71$, dok je za skalu podrške bračnog druga $\alpha = .83$.

Istraživanje je eksplorativnog karaktera i nisu bile postavljene unaprijed znanstvene hipoteze. Načelna pretpostavka ovoga istraživanja je prisutnost sagorijevanja među vjeroučiteljima, posebno među onima koji rade u više škola. No, o stupnju tog sagorijevanja nije se unaprijed prejudiciralo. Također je jedan od ciljeva bio istražiti odnos između stupnja sagorijevanja i podrške koju vjeroučitelji dobivaju od ravnatelja, katehetskog ureda i bračnog druga.

4.4. Etički aspekti i potrebna dopuštenja

Svi ispitanici bili su unaprijed upoznati s ciljem istraživanja te su im dane upute za ispunjavanje skala. Za ispunjavanje upitnika osigurana je fizička distanca ispitanika. Rezultati su prikazani na anoniman i zbiran način.

Upitnici korišteni u istraživanju percipirane podrške ravnatelja, poslovnih kolega i bračnog druga dani su na raspolaganje korištenja od strane autorice. Za Oldenburški upitnik sagorijevanja zatraženo je, prema uputama autora hrvatske verzije, odobrenje autorice izvornog upitnika Evangelie Demerouti.

5. Prikaz rezultata i rasprava

5.1. Prikaz rezultata

U istraživanju je sudjelovalo ukupno 208 vjeroučitelja, od toga 47 muškaraca i 161 žena. Najveći broj vjeroučitelja iz istraživanja (26,92%) ima između 51 i 60 godina, dok njih 26,44% ima između 41 i 50 godina. Najmanji broj ispitanika, svega 6,25% ima preko 60 godina, dok se onih između 21 i 30 godina ima 17,79%, a onih između 31 i 40 godina 22,60% (Tablica 1).

⁷⁵ Usp. Isto, 48.

⁷⁶ Isto, 50.

Tablica 1.

		Frekvencija	Postotak
Spol	muško	47	22,6
	žensko	161	77,4
	Total	208	100,0
Dob	21-30 godina	37	17,8
	31-40 godina	47	22,6
	41-50 godina	55	26,4
	51-60 godina	56	26,9
	>60 godina	13	6,3
	Total	208	100,0

Najviše ispitanika dolazi iz Splitsko-makarske nadbiskupije (76,33%), a najmanje iz Hvarske biskupije (4,35%). Nakon Splitsko-makarske nadbiskupije po brojnosti je najprisutnija bila Šibenska biskupija (8,70% ispitanika), zatim Zadarska nadbiskupija (5,80%) te Dubrovačka (5,31%). Velika većina ispitanika živi u gradu (67,8%). Na selu ih živi 18,8%, a na otocima 6,3%. 7,2% ispitanika kombinira nešto od navedenih boravišta (Tablica 2).

Tablica 2.

		Frekvencija	Postotak
Biskupija	Splitsko-makarska nadbiskupija	158	76,0
	Šibenska biskupija	18	8,7
	Zadarska nadbiskupija	12	5,8
	Hvarska biskupija	9	4,3
	Dubrovačka biskupija	11	5,3
	Total	208	100,0
		Frekvencija	Postotak
Mjesto rada	Grad	141	67,8
	Selo	39	18,8
	Otok	13	6,3
	Kombinacija navedenoga	15	7,2
	Total	208	100,0

Rezultati na skali sagorijevanja pokazuju da je središnja aritmetička vrijednost percipiranog sagorijevanja 3,0979 (od 7). Medijan je 3,0625, znači da je kod polovine ispitanika prosječna vrijednost percepcije simptoma sagorijevanja manja od 3,0625, a kod druge polovine iznad. Najčešći odgovor (mod) na pitanja o percipiranom stresu bio je 4. Iz navedenog možemo zaključiti da se vjeroučitelji u istraživanju prosječno »donekle NE slažu« da imaju simptome sagorijevanja na poslu, dok je najčešći odgovor bio da se »niti slažu niti ne slažu« da ih imaju (Tablica 3).⁷⁷

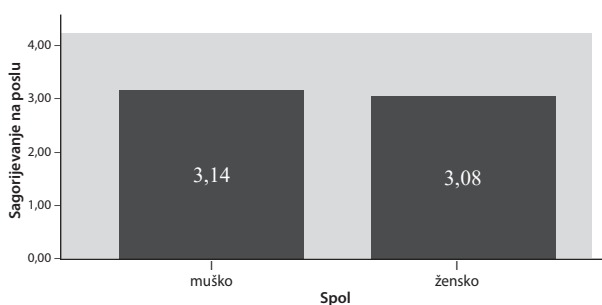
⁷⁷ Budući da nismo koristili Likert skalu od 4 stupnja, koja se inače koristi, nego skalu od 7 stupnjeva, nismo mogli primijeniti preporučene granične vrijednosti (cut-off), već smo iznijeli opisnu interpretaciju.

Tablica 3.

Sagorijevanje		
N	Valjani	208
Aritmetička sredina		3,10
Medijan		3,06
Mod		4,29
Suma		644,36

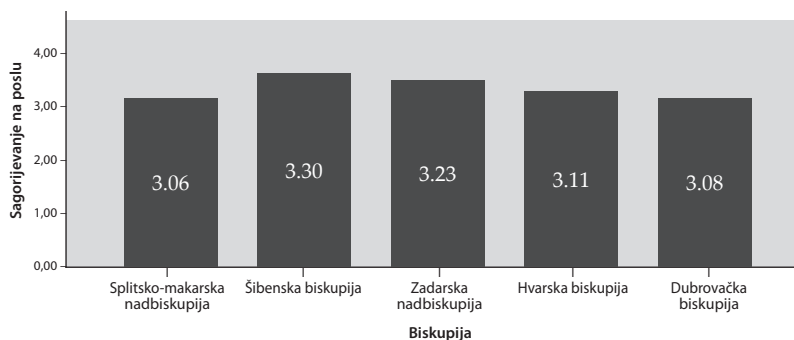
Usporedbom aritmetičkih sredina muškaraca i žena u odnosu na percipiranu količinu sagorijevanja na poslu došlo se do zaključka da podjednako percipiraju sagorijevanje, i da prosječna vrijednost njihove percepcije upućuje na to da se »donekle NE slažu« da percipiraju kod sebe simptome sagorijevanja (Grafikon 1).

Grafikon 1.



Ne bilježi se značajnija razlika percipiranih simptoma sagorijevanja među različitim biskupijama. No, najviša prosječna vrijednost zabilježena je u Šibenskoj biskupiji (3,30), a najmanja u Splitsko-makarskoj (3,06) (Grafikon 2).

Grafikon 2.



Tablica 4 prikazuje korelacije između različitih konstrukata korištenih u istraživanju: sagorijevanja, socijalne podrške ravnatelja, socijalne podrške katehetskog ureda i socijalne podrške bračnog druga. Za testiranje normalnosti distribucije prisutnih varijabli korišten je Kolmogorov-Smirnov test (K-S). Budući da je jedino distribucija varijable sagorijevanja rezultirala normalnom, u izračunu eventualne korelacije koristio se Spearmanov koeficijent.

Tablica 4.

Korelacije						
			Sagorije- vanje	Ravnatelj – podrška	Katehetski ured – podrška	Bračni drug – podrška
Spearmanov rho	Sagorijevanje	Koeficijent korelacije	1,000	-,123	-,080	,081
		Značajnost (2-strana)	.	,078	,248	,243
		N	208	208	208	208
	Ravnatelj - podrška	Koeficijent korelacije	-,123	1,000	,377**	,126
		Značajnost (2-strana)	,078	.	,000	,070
		N	208	208	208	208
	Katehetski ured - podrška	Koeficijent korelacije	-,080	,377**	1,000	-,062
		Značajnost (2-strana)	,248	,000	.	,373
		N	208	208	208	208
	Bračni drug - podrška	Koeficijent korelacije	,081	,126	-,062	1,000
		Značajnost (2-strana)	,243	,070	,373	.
		N	208	208	208	208

** . Korelacija je značajna na razini značajnosti 0.01 (2-strana).

Rezultati pokazuju postojanje značajne korelacije jedino među varijablama podrške ravnatelja i podrške katehetskog ureda. Korelacija među njima je slaba i pozitivna ($r_s(208) = 0.377$, $p < 0.05$). Među ostalim varijablama nije pronađena statistički značajna korelacija (Tablica 4).

Istraživanje se usredotočilo i na možebitna očekivanja koja ispitanici imaju od ravnatelja i od katehetskog ureda.

Ispitanicima su ponuđeni određeni odgovori i dana im je mogućnost višestrukog odabira. Također im je ponuđena mogućnost navođenja dodatnih stvari koje se ne nude na popisu. Od ponuđenih odgovora od ravnatelja se najviše očekuje priznanje za pozitivne napore ostvarene na razini škole (49,7% ispitanika je zaokružilo taj odgovor), zatim rasterećenje u nastavnim i administrativnim obvezama (46,6% ispitanika je to odabralo). Zatim su odabirani redom ovi odgovori: prilagodbu satnice prema mogućnostima kolektiva (36,5%), omogućavanje pristupa stručnom (psihološkom) savjetovanju (31,2%), veća uključenost stručnih službi u moj rad (30,7%), organiziranje stručnih radioni-

ca i predavanja na ovu temu u školi (29,6%), promjenu dodijeljenih nastavnih odjeljenja, ako mogućnosti u školi to dopuštaju (16,9%) (Tablica 5).

Tablica 5.

Očekivanja od ravnatelja				
		Odgovori		Postotak slučajeva
		N	Postotak	
Očekivanja	Omogućavanje pristupa stručnom (psihološkom) savjetovanju	59	12,7%	31,2%
	Rasterećenje u nastavnim i administrativnim obvezama	88	18,9%	46,6%
	Organiziranje stručnih radionica i predavanja na ovu temu u školi	56	12,0%	29,6%
	Veću uključenost stručnih službi u moj rad	58	12,4%	30,7%
	Priznanje za pozitivne napore ostvarene na razini škole (u redovitom radu ili kroz dodatne projekte)	94	20,2%	49,7%
	Prilagodbu satnice prema mogućnostima kolektiva	69	14,8%	36,5%
	Promjenu dodijeljenih nastavnih odjeljenja ako mogućnosti u školi to dopuštaju	32	6,9%	16,9%
	Nešto drugo	10	2,1%	5,3%
Ukupno		466	100,0%	246,6%

Od očekivanja od katehetskog ureda ističemo savjetovanje pri suočavanju s poteškoćama u vjeroučiteljskom radu (44,4%) te organizaciju stručnih radionica i predavanja na ovu temu na razini katehetskih ureda (41,8%) (Tablica 6).

Tablica 6.

Očekivanja od katehetskog ureda				
		Odgovori		Postotak slučajeva
		N	Postotak	
Očekivanja	Savjetovanje pri suočavanja s poteškoćama u vjeroučiteljskom radu	84	19,8%	44,4%
	Organizaciju susreta vjeroučitelja u manjim skupinama	63	14,8%	33,3%
	Učestalije duhovne vježbe i susrete duhovne naravi	63	14,8%	33,3%
	Organizaciju stručnih radionica i predavanja na ovu temu na razini katehetskih ureda	79	18,6%	41,8%
	Veću uključenost katehetskog ureda u moj rad	16	3,8%	8,5%
	Promjenu škole ili uvjeta u kojima radim	27	6,4%	14,3%
	Priznanje za pozitivne napore ostvarene u redovitom radu školi, na župi ili dr.	73	17,2%	38,6%
	Nešto drugo	20	4,7%	10,6%
Ukupno		425	100,0%	224,9%

Ispitanici na skupovima vjeroučitelja najviše priželjkuju psihološke teme (61,9% sudionika je zaokružilo tu opciju), zatim duhovne teme (58,9% sudioni-

ka). 50,8% ispitanika odabralo je biblijske teme, 42,1% pedagoške, a 25,9% metodičko-didaktičke (Tablica 7).

Tablica 7.

Korisne teme skupova				
		Odgovori		Postotak slučajeva
		N	Postotak	
Teme	Metodičko – didaktičke teme	51	10,7%	25,9%
	Pedagoške teme	83	17,4%	42,1%
	Psihološke teme	122	25,6%	61,9%
	Biblijske teme	100	21,0%	50,8%
	Duhovne teme	116	24,3%	58,9%
	Nešto drugo	5	1,0%	2,5%
	Ukupno	477	100,0%	242,1%

5.2. Rasprava

Od početka ponovnog uvođenja vjeronauka u škole diljem Hrvatske formirani su katehetski uredi koji se bave svime što se odnosi na poziv i zadaću vjeroučitelja. Ti uredi osiguravaju ljudske i materijalne resurse, ali i duhovnu podršku te cjeloživotno učenje s ciljem trajnog usavršavanja. Unutar Agencije za odgoj i obrazovanje imenovani su savjetnici koji se savjetodavnim radom brinu o kvaliteti nastave vjeronauka na razini osnovnih i srednjih škola.

Ovo istraživanje pokazalo je da je podrška vjeroučiteljima prema njihovim iskazima dovoljna te da nemaju izraženu količinu stresa koja bi se okarakterizirala kao velika. Ipak, rezultate ovog istraživanja potrebno je uzeti s određenom dozom rezerve jer su vjeroučitelji ispitivani za vrijeme simpozija koji se provodio u organizaciji katehetskih ureda te Agencije za odgoj i obrazovanje. Premda je anonimnost ispitanika zagwarantirana, oprez kod vjeroučitelja pri ispunjavanju ankete zasigurno je bio prisutan. Rezerviranost i oprez vjeroučitelja proizlazi iz činjenice da su te dvije ustanove, iako savjetodavnog karaktera, odgovorne za kompetencije i kvalitetu njihova rada. Nadalje, one imaju značajnu ulogu kada je u pitanju zasnivanje i zadržavanje radnog odnosa. Zbog tih čimbenika potrebno je imati na umu da su ispitanici zadržali određenu dozu istine za sebe.

Unatoč tim izvanjskim okolnostima, jasno možemo jasno vidjeti kako vjeroučitelji osjećaju da imaju podršku okoline kako one obiteljske tako one u školi i u katehetskim uredima. Pretpostavlja se da je prema rezultatima podrška obitelji velika i da su one vjeroučiteljima većinom podržavajuće s obzirom na posao koji obavljaju.

Stres koji vjeroučitelji osjećaju na poslu proizlazi iz njihove česte promjene radnih mjesta, dugotrajnih zamjena po sedam i više godina, ali i nezvjesnosti koju imaju dok čekaju stalno radno mjesto. Također, vjeroučitelji na poslu od ravnatelja očekuju nešto više razumijevanja, rasterećenja u administrativnim poslovima, ali i psihološku podršku u kriznim situacijama. Razvidno je da vjeroučitelji očekuju veću uključenost stručni službi u svoj rad, ali i da žele veći pristup profesionalnom stručnom savjetovanju.

Od katehetskih ureda vjeroučitelji očekuju podršku i razumijevanje, sigurnost i trajni mandat, što izražavaju potrebom za trajnim radnim mjestom. Također od sadržaja koji preferiraju vjeroučitelji najprije ističu psihološke, zatim duhovne te biblijske teme. Nakon njih vjeroučitelji iskazuju potrebu za pedagoškim i metodičko-didaktičkim temama. Vjeroučitelji također ukazuju na potrebu za cjeloživotnim obrazovanjem i programima koje mogu uklopiti u radni tjedan, a ne isključivo za vikend.

Glede tema koje vjeroučitelji najviše potražuju u sklopu stručne formacije može se uočiti da oni priželjkuju teme (psihologija i duhovnost) koje su značajno zastupljene u njihovu profesionalnom radu i cjeloživotnom učenju. Te teme smatraju najpotrebnijima u sadašnjem vremenu. To je jasno s obzirom na pandemiju koja je zadesila učenike i na ratna razaranja diljem svijeta koji ostavljaju traga na svakodnevno organiziranje života učenika. Pandemija je promijenila stilove komuniciranja, uzrokovala otuđenje, povećala depresiju među učenicima, a kriza u Ukrajini i Gazi samo još dodatno opteretili djecu i mlade te im utjerala dodatan strah od budućnosti. Iz tih razloga, kao i zbog sve većeg broja učenika s teškoćama u razvoju, vjeroučitelji traže programe koji bi im pomogli da povećaju svoje psihološke i duhovne kompetencije.

6. Primjena rezultata

Ukupno sagledavajući rezultate svih (nad)biskupija uočava se manja razina prisutnosti sagorijevanja na poslu vjeroučitelja. Ona se može protumačiti dobrom podrškom koju vjeroučitelji dobivaju sa strane svojih obitelji, bračnog partnera, ali i na poslu od ravnatelja kao i od katehetskog ureda. Vjeroučitelji iz svih (nad)biskupija u jako maloj razlici uglavnom izražavaju gotovo neprisutnost sindroma sagorijevanja. No, sagledavanjem njihovih želja i dubljim ulaženjem u podatke po (nad)biskupijama uočavaju se neke manje razlike među njima, što je potrebno detaljnije istražiti da bismo dobili kompleksniji uvid.

Rezultati ovog istraživanja prvenstveno su bitni samim vjeroučiteljima kako bi se oni sami još jednom uvjerali da katehetski uredi vode računa o

njihovom osobnom, vjerničkom, duhovno-psihološkom stanju te želi da poprave i poboljšaju podršku koju u ovom trenutku primaju. Nadalje, rezultati su bitni za katehetske urede, osobito u segmentu osiguravanja odgovarajuće sadržajne podrške kroz cjeloživotno obrazovanja vjeroučitelja. Oblik te podrške potrebno je tematski usmjeriti prema iskazanim očekivanjima vjeroučitelja i smjestiti u radne dane ako organizacijske i tehničke mogućnosti to dopuštaju.

Na temelju dobivenih rezultata katehetski uredi mogu sagledati svoje kalendare rada te ih prilagoditi očekivanjima vjeroučitelja i nastojati im pružiti adekvatniju formaciju kao i podršku pri osobnim, stručnim, duhovno-psihološkim te socijalnim kompetencijama.

Ravnatelji škola implementiranjem ovih rezultata mogu osnažiti komunikaciju u školama, potaknuti veću suradnju stručnih službi i učitelja, a osobito vjeroučitelja u školama. Čineći to, oni povećavaju otpornost škole na konflikte i stvaraju mrežu dobrih odnosa koje rezultiraju zadovoljnim kolektivom i povećanom efikasnošću poučavanja.

Obitelji vjeroučitelja, kao i njihovo neposredno okruženje, ovim istraživanjem dobivaju na važnosti. Pozitivan primjer obiteljske podrške vjeroučiteljima u njihovu radu i angažmanu predstavlja pozitivno svjedočanstvo koje se može prenijeti na ne samo na druge oblike rada u prosvjeti nego i šire.

Zaključak

Uvidom u podatke i rezultate istraživanja može se zaključiti da vjeroučitelji južnih (nad)biskupija nisu pokazali prisutnost zabrinjavajuće količine stresa na poslu, tj. zbirni rezultati više svjedoče o odsustvu stresa nego o njegovu prisustvu. Prikazani rezultati odgovaraju zacrtanim ciljevima istraživanja, u smislu cilja da se opiše realno stanje u istraživanim južnim (nad)biskupijama. U rezultatima je bilo donekle odstupanja od očekivanih rezultata, tj. očekivalo se prisustvo većeg stresa te veća diferencijacija među različitim oblicima rada (broj škola), mjesta rada itd.

Rezultati rada su važni za čelnike katehetskih ureda u navedenim biskupijama kao i za ostale stručnjake iz humanističkih i društvenih struka. Rezultati su i od interesa i izvan užeg područja, tj. i za širu javnost, u svrhu upoznavanja prisutnosti ili odsutnosti stresa kod vjeroučitelja kao i prisutnosti ili odsutnosti socijalne podrške koju dobivaju. Ovo istraživanje može služiti u popularizaciji navedenih rezultata među ljudima koji inače nemaju uvida u realno stanje vjeroučitelja u dalmatinskim školama. Prijedlozi za buduća istraži-

vanja odnose se prije svega na istraživanje prevencije čak i ove manje količine stresa prisutne kod ispitanih vjeroučitelja.

Abstract

BURNOUT AND SOCIAL SUPPORT

RESEARCH AMONG RELIGIOUS TEACHERS IN FIVE SOUTHERN (ARCH) DIOCESES

Nenad PALAC

Theological-Catechetical Institute of Mostar
Catholic Faculty of Theology, University of Sarajevo
Nikole Šubić Zrinskog 7, BiH – 88 000 Mostar
nenad.palac@gmail.com

Gina ŠPARADA

Catholic Faculty of Theology, University of Split
Zrinsko-Frankopanska 19, HR – 21 000 Split
gsparada@kbf.unist.hr

Jadranka GARMAZ

Catholic faculty of theology, University of Split
Zrinsko-Frankopanska 19, HR – 21 000 Split
jgarmaz@kbf.unist.hr

The paper is based on a research of more than 200 catechists from a total of five southern (arch)dioceses. The aim of the study was to examine the susceptibility of catechists to work-related burnout, to investigate their perception of the level of social support and to examine which topics they wish to address at professional meetings. The catechists participated in the research on voluntary and anonymous bases during the 2023 conference organized by the Education and Teacher Training agency, the Catholic Faculty of Theology at the University of Split and five (arch)diocesan catechetical offices. The obtained results were analysed individually, collecting data on self-assessment of work-related burnout and social support provided by the relevant headmaster, catechetical office and spouse of the respondent. The results were presented in an anonymous and collective manner. Methods of descriptive and inferential statistics were used. Based on the results of the research, it is evident that the catechists in five southern (arch) dioceses do not display worrying levels of work-related stress and that they feel they receive a satisfactory level of social support from their relevant headmasters, catechetical offices and spouses.

Key words: *burnout, social support, religious teachers, director, catechetical office.*